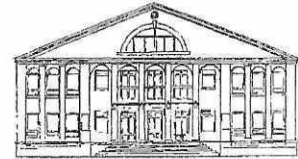

Держава та регіони

Серія: ПРАВО
2007 р., № 2

Науково-виробничий журнал

виходить щоквартально

Голова редакційної ради: **В.Л. Корієв**,
доктор економічних наук, професор

Головний редактор:

В.Г. Лукашевич, доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Редакційна колегія:

Т.А. Денисова, кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України (заступник головного редактора)

М.І. Леоненко, кандидат юридичних наук, доцент
(заступник головного редактора)

В.Й. Бочелюк, доктор психологічних наук, професор

В.Д. Гончаренко, доктор юридичних наук, професор

А.В. Іщенко, доктор юридичних наук, професор

В.В. Коваленко, доктор юридичних наук, професор

О.М. Костенко, доктор юридичних наук, професор

А.А. Музика, доктор юридичних наук, професор

В.М. Огаренко, доктор наук з державного управління,
професор

С.В. Петков, доктор юридичних наук, професор

Н.І. Тігова, доктор юридичних наук, професор

Є.В. Фесенко, доктор юридичних наук, професор

О.В. Гороховська, кандидат юридичних наук, доцент

І.М. Грозовський, кандидат юридичних наук, доцент

К.І. Кучерук, кандидат юридичних наук, доцент

Р.М. Максакова, кандидат юридичних наук, доцент

В.М. Пальченкова, кандидат юридичних наук, доцент

О.П. Рябчинська, кандидат юридичних наук, доцент

Т.Є. Севастьянова, кандидат юридичних наук, доцент

Відповідальні редактори: **І.Ю. Антоненко**,

С.В. Белькова

Редактори: **А.О. Бессараб**, **С.А. Козиряцька**,

А.О. Купіна

Технічне редагування

та комп'ютерна верстка: **О.О. Івченко**

Дизайн обкладинки: **Я.В. Зоська**

ISSN 1813-338X

Публікації можуть бути визнані як фахові з юридичних наук на підставі висновку експертної ради ВАК України за поданням спеціалізованих вчених рад (постанова президії ВАК України від 12.06 2002 р. № 2-05/6)

Засновник:

**Гуманітарний університет
“Запорізький інститут державного
та муніципального управління”**
Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення
України про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації
Серія КВ № 6241 від 18.06.2002 р.

Видавець:

**Гуманітарний університет
“Запорізький інститут державного
та муніципального управління”**
Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2041 від 22.12.2004 р.

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Гуманітарного університету “ЗІДМУ”
30 травня 2007 р., протокол № 9

Усі права захищені. Повний або частковий передрук і
переклади дозволено лише за згодою автора і редакції.

При передрукуванні посилання
на “ДЕРЖАВА ТА РЕГІОНИ. Серія: ПРАВО” обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції:

Гуманітарний університет “ЗІДМУ”
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б.
Телефон: (0612) 220-10-06, 8-067-7744481
Телефон/факс: (0612) 63-99-73

Здано до набору 22.05.2007.

Підписано до друку 18.06.2007.

Формат 60×84/8. Ризографія. Тираж 300 пр. Замовлення № 138

Виготовлено на поліграфічній базі
Гуманітарного університету “ЗІДМУ”

© Гуманітарний університет “Запорізький інститут
державного та муніципального управління”, 2007

3 оригіналом
Зігнано

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ОБЧИСЛЕННЯ СТАЖУ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Кучма О.Л.

аспірант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Анотація

У даній статті розглянуто умови, які впливають на обчислення стажу наукової роботи та визначення права на призначення й перерахунок пенсії наукового працівника. Аналізується судова практика та пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства з приводу обчислення стажу наукової роботи.

Ключові слова

стаж, стаж наукової роботи, наукова пенсія, трудові відносини

Особливістю правовідносин, які виникають у зв'язку із здійсненням наукової діяльності, є встановлення державою заходів, спрямованих на соціальне забезпечення працівників науки. До таких заходів, зокрема, належить законодавче закріплення спеціального виду пенсії – наукової пенсії.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991 р. № 1977–XI науковий працівник – учений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію, незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації [1]. Загальними умовами призначення пенсії науковому працівнику є досягнення ним пенсійного віку та наявність визначеного Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991 р. № 1977–XII стажу роботи. Необхідний стаж встановлюється чоловікам – за наявності стажу роботи не менше ніж 25 років, у тому числі стажу наукової роботи не менше ніж 20 років; жінкам – за наявності стажу роботи не менше ніж 20 років, у тому числі стажу наукової роботи не менше ніж 15 років [1].

Для таких працівників визначається спеціальна юридична ознака поняття "стаж роботи" – стаж наукової роботи.

У юридичній науці досліджувалося правове регулювання наукової діяльності працівників у працях таких учених, як М.Г. Александров, Я.І. Безугла, М.Л. Захаров, А.Д. Зайкин, Л.Я. Гінзбург та інші. Однак є необхідність уточнення окремих положень.

При обчисленні стажу наукової роботи у правозастосовчій діяльності виникають спори, в тому числі й судові, стосовно зараху-

вання певних періодів трудової діяльності до наукового стажу роботи. Із цього випливає актуальність дослідження умов, які впливають на обчислення стажу наукової роботи. Крім того, на нашу думку, це питання недостатньо висвітлене в науці трудового права та права соціального забезпечення.

Однією з умов, що впливає на обчислення стажу наукової роботи, яку, на нашу думку, необхідно виділити, є зайняття науковим працівником науковою діяльністю за основним місцем роботи. Відповідно до абз. 9 ст. 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991 р. № 1977–XI, науковий працівник має займатися науковою діяльністю за основним місцем роботи.

На нашу думку, також слід виділити таку умову, як оформлення правовідносин між науковим працівником та роботодавцем. Як свідчать матеріали Пенсійного фонду України, нерідко між науковим працівником та роботодавцем додатково укладається договір на проведення певної наукової роботи, виконання завдання, участь у науковому проєкті тощо [2]. При обчисленні пенсії наукового працівника виплати за такими додатковими договорами відповідно до чинного законодавства не враховуються до заробітку, з якого обчислюється наукова пенсія, тому що договір на виконання певної роботи (в тому числі й наукової) зазвичай укладається у формі договору підряду на виконання певних робіт та надання послуг, який по суті є договором цивільно-правового характеру.

Незарахування виплат за такими цивільно-правовими договорами при обчисленні наукової пенсії відповідає чинному законодавству.

Вважаємо, що оскільки з виплат за договорами цивільно-правового характеру на проведення наукової роботи сплачуються також внески до Пенсійного фонду та при відповідності роботи за вищезазначеними договорами вимогам, які висуваються до наукової роботи, доцільно передбачити в Законі можливість урахування таких виплат при обчисленні наукової пенсії, збільшивши сплату внесків з таких виплат до п'яти відсотків [3].

Укладення цивільно-правового договору на виконання робіт та надання послуг означає, що виконавець виконує роботу на свій ризик, на виконавця не поширюються вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку.

Для врахування виплат за договорами цивільно-правового характеру в заробіток, з якого обчислюється наукова пенсія, є необхідним оформлення правовідносин між науковим працівником і роботодавцем шляхом укладення трудового договору.

При укладенні трудового договору працівник підлягає внутрішньому трудовому розпорядку, є соціально захищеним: за нього сплачуються роботодавцем внески до соціальних та Пенсійного фондів, прийняття та звільнення з роботи оформлюється наказом по підприємству, роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [4].

Матеріали пенсійних справ Пенсійного фонду України свідчать про те, що укладаються договори, які мають назву "трудова угода", вони затверджуються відповідними наказами по підприємству, але за змістом це є договори цивільно-правового характеру на виконання певних робіт чи надання послуг, у яких сторонами за договором є замовник і виконавець [2]. Виплати за такими договорами також не враховуються до заробітку, з якого обчислюється наукова пенсія, тому для зарахування цих виплат у заробіток, з якого обчислюється наукова пенсія, необхідно, щоб договір не лише мав назву трудового договору, а й містив усі істотні умови трудового договору, передбачені законодавством.

На наш погляд, необхідно також розглянути проблему, які виникають при обчисленні стажу наукової роботи після призначення пенсії науковому працівнику. У ч. 17 ст. 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" конкретизовано, що пенсіонери, які після призначення наукової пенсії пропрацювали на наукових посадах за контрактом більше ніж два роки і мали більш високий заробіток, мають право на перерахунок пенсії. Аналіз матеріалів пенсійних справ надає можливість встановити, що нерідко наукові працівники після призначення пенсії продовжують займатися науковою діяльністю, оформлюючи правовідносини з роботодавцями шляхом укладення строкових трудових договорів [2].

Зазначена проблема полягає в тому, що в разі, коли трудові відносини з науковим працівником після призначення пенсії оформлено строковим трудовим договором, а не контрактом, він позбавляється права на перерахунок пенсії, тобто стаж по суті наукової роботи не може бути враховано для перерахунку пенсії як наукового працівника, а може бути зараховано тільки до загально-го стажу роботи.

Незважаючи на те, що 22 вересня 2006 р. прийнятий Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" № 190–V, де у ч. 17 ст. 24 слово "контрактом" замінено словами "строковим трудовим договором (контрактом)", ми не вважаємо, що зазначена проблема є вирішеною [3].

На наш погляд, до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" слід внести такі зміни: у ч. 17 ст. 24 зазначеного Закону слово "контрактом" замінити словами "строковим трудовим договором". Тобто викласти ч. 17 ст. 24 у такій редакції: "Пенсіонерам, які після призначення пенсії відповідно до цього Закону працювали за строковим трудовим договором на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників не менш як два роки, проводиться перерахунок пенсії з урахуванням стажу наукової роботи після призначення пенсії." Викладення ч. 17 ст. 24 у такій редакції усуне проблему неоднозначного тлумачення законодавчої норми. Крім того, науковий працівник зможе реалізувати право на перерахунок наукової пенсії за умови дотримання й інших умов, які впливають на обчислення стажу наукової роботи та виникнення у наукового працівника права для призначення наукової пенсії й обчислення її розміру.

Розглянемо наступну умову, яка впливає на обчислення стажу наукової роботи та виникнення у наукового працівника права для призначення наукової пенсії й обчислення її розміру, а саме: науковий працівник має займати посаду, яка визначена в законодавстві як наукова. Статтями 22¹, 22², 22³ Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", ч. 2 ст. 48 Закону України "Про вищу освіту" [5] визначено перелік посад наукових та науково-педагогічних працівників, період роботи на яких зараховується до стажу наукової роботи.

Також до стажу наукової роботи зараховується час роботи осіб, які мають науковий ступінь, за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь, з дня займання посади за цією спеціальністю.

Так, наприклад, громадянин О. з 1980 р. займав посаду лікаря-педіатра в різних поліклініках. У 2003 р. йому присуджено науковий ступінь кандидата медичних наук за спеціальністю "педіатрія". У даному випадку до наукового стажу слід зараховувати період з 1980 р. на посадах лікаря-педіатра [6].

Зараховується до стажу наукової роботи час роботи наукових (науково-педагогічних) працівників на виборних посадах у державних органах, а також у партійних, профспілкових, комсомольських, кооперативних та інших громадських організаціях, якщо цій роботі безпосередньо передувала після неї

була наявною робота, передбачена абз. 2, 3, 4 ст. 22³ Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", а саме: час роботи на посадах науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, визначених у ч. 2 ст. 48 Закону України "Про вищу освіту"; час роботи осіб, які мають науковий ступінь, за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь, з дня зайняття посади за цією спеціальністю; час роботи наукових (науково-педагогічних) працівників на посадах, зазначених у ст. 118 Кодексу законів про працю України, якщо цій роботі безпосередньо передувала і після неї була наявна робота, передбачена абзацами другим, третім і четвертим цієї статті. До стажу наукової роботи зараховується час навчання в аспірантурі чи ад'юнктурі за денною (очною) формою навчання.

Відповідно до ч. 4 ст. 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на пенсію відповідно до цієї статті, затверджується Кабінетом Міністрів України з урахуванням положень ст. 22¹, 22² цього Закону [1]. Кабінетом Міністрів України на виконання цієї норми Закону приймалися відповідні постанови.

Так, 27 травня 1999 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова "Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" № 923, у п. 2 якої зазначалося, що до наукового стажу роботи зараховується період роботи на затверджених у переліку посадах з дати присудження наукового ступеня або присвоєння наукового звання [7].

Це суттєво обмежувало період обчислюваного стажу наукової роботи тих наукових працівників, які здобували науковий ступінь або вчене звання після тривалого часу наукової діяльності, і період наукової роботи до здобуття наукового ступеня або вченого звання не зараховувався до наукового стажу. У Законі України "Про наукову і науково-технічну діяльність" зазначена необов'язковість наявності у наукового працівника наукового ступеня або вченого звання для обчислення стажу наукової роботи та призначення наукової пенсії [2].

Невідповідність норми постанови Кабінету Міністрів України вимогам Закону, на виконання яких вона приймалася, призвела до колізії законодавства. Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України положенню абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.1999 р. № 923.

Стаж наукової роботи об'єктивно зумовлюється лише кількісними показниками, тобто тривалістю інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на здобуття і використання нових знань, на методичне, організаційне забезпечення та координація таких творчих пошуків, часом науково-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III–IV рівнів акредитації тощо [8].

На наш погляд, є юридично обґрунтованим те, що, досліджуючи матеріали справи, Конституційний Суд України враховував визначені в законодавстві особливості одного з різновидів спеціального трудового стажу – стажу наукової роботи і порядку його обчислення. Якщо право на пенсію, її розмір, суми названих виплат можна пов'язати з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами, фінансовими можливостями держави у той чи інший період її розвитку, часом ухвалення відповідних нормативно-правових актів, з певними датами, від яких розпочинаються такі грошові виплати, то стаж наукової роботи не може залежати від цього.

Юридичне значення наукового ступеня або вченого звання є формою державного визнання рівня кваліфікації вченого чи кваліфікаційної вимоги для займання науковим (науково-педагогічним) працівником відповідної посади і впливає на рівень оплати праці, доплат до неї, розмір пенсії чи грошової допомоги, встановлення житлових пільг, тривалості відпустки, але не породжує будь-яких правових наслідків при визначенні як загального, так і спеціального трудового стажу, оскільки останній залежить від діяльності на посаді наукового (науково-педагогічного) працівника та її тривалості, а не від наукового ступеня або вченого звання [8].

Конституційний Суд України визнав неконституційним положення абзацу другого п. 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" визначеної постанови.

Відповідно до частин 2 та 3 ст. 152 Конституції України, закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ух-

валення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Майнова чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку [9].

Таким чином, були усунені колізії при призначенні та обчисленні пенсії науковим працівникам, яким не була призначена наукова пенсія, та науковим працівникам, які отримували наукові пенсії у меншому розмірі через неврахування наукового стажу до здобуття наукового ступеня чи вченого звання. Але врахування до наукового стажу періодів зайняття науковою діяльністю до присудження наукового ступеня чи присвоєння вченого звання відбулося тільки з 19.06.2001 р. (дня ухвалення рішення Конституційним Судом України).

Відшкодування матеріальної та моральної шкоди не проводилося.

На сьогодні перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до ст. 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 257 [10].

Передбачена можливість зарахувати до стажу наукової роботи період роботи наукового працівника, не пов'язаний з науковою діяльністю. Так, до стажу наукової роботи зараховується попередній стаж державної служби, незалежно від наявності перерв у роботі. Порядок обчислення стажу державної служби затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.05.1994 р. № 283 [11].

Законом України "Про державну службу" від 16.12.1993 р. № 723 передбачено при обчисленні стажу державної служби зараховувати стаж наукової роботи за умови, що науковий працівник працював на державному підприємстві, в установі, організації [12].

На відміну від Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" не передбачене зарахування до стажу роботи при призначенні пенсії по інвалідності та по втраті годувальника періодів з дня встановлення інвалідності або з дня смерті до досягнення віку чоловіками – 60 років, жінками – 55 років. Вищезазначений період може бути зарахований лише до загального стажу роботи наукового працівника.

Розглянемо ще одну з обставин, яка впливає на обчислення стажу наукової роботи та виникнення у наукового працівника

права для призначення наукової пенсії й обчислення її розміру, якою є атестація наукової установи та наукового працівника.

Державна атестація установ спрямована на оцінку рівня розвитку науково-технічного потенціалу, результатів їх наукової діяльності. Державній атестації підлягають не тільки наукові працівники, а й наукові установи. Так, ст. 11 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" визначена необхідність проведення атестації наукової установи не рідше ніж один раз на п'ять років. Постановою Кабінету Міністрів України від 7 квітня 1998 р. № 469 затверджене Положення про державну атестацію науково-дослідних (науково-технічних) установ [13].

Атестація науково-дослідної (науково-технічної) діяльності державних вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації проводиться згідно з Положеннями про атестацію вищих закладів освіти, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України "Про ліцензування, атестацію та акредитацію закладів освіти" від 12 лютого 1996 р. № 200 [14].

Відповідно до ч. 32 ст. 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991 р. № 1977–XII, дія цієї статті поширюється на наукових (науково-педагогічних) працівників наукових установ та організацій недержавної форми власності, які пройшли державну атестацію згідно з цим Законом, недержавних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, що діють відповідно до Закону України "Про вищу освіту".

Відсутність підтвердження статусу наукової установи та статусу наукового працівника тягне за собою незарахування науковим працівникам періоду діяльності у цій установі як наукової, і у такому випадку даний період роботи може бути зараховано тільки до загального стажу роботи.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки.

Аналіз норм Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" дає змогу виділити умови, які впливають на обчислення стажу наукової роботи та виникнення у наукового працівника права для призначення наукової пенсії й обчислення її розміру.

Такими умовами є: зайняття науковим працівником науковою діяльністю за основним місцем роботи; виникнення правовідносин між науковим працівником та роботодавцем відповідно до норм трудового законодавства; науковий працівник має обіймати посаду, яка визначена в законодавстві як наукова; атестація наукової установи та наукового працівника.

Виділивши умови, які впливають на обчислення стажу наукової роботи та виникнення у наукового працівника права для

Держава та регіони

призначення наукової пенсії й обчислення її розміру, хочемо зазначити, що тільки дотримання всіх перелічених вимог у сукупності породжує юридичний факт, а саме: зарахування певного періоду трудової діяльності до наукового стажу роботи.

Виокремлення умов, які впливають на обчислення стажу наукової роботи, дає змогу всебічно проаналізувати певний період трудової діяльності на предмет відповідності зазначеним умовам та визначити можливість зарахування даного періоду роботи до наукового стажу.

Література

1. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
2. Архів Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва.
3. Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 37. – Ст. 237.
4. Кодекс законів про працю // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.
5. Закон України "Про вищу освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ В СИСТЕМІ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Ярешко О.В.

старший викладач Гуманітарного університету "ЗІДМУ"

лювання цивільного права з прийняттям Основ цивільного законодавства Союзу РСР та союзних республік (1961 р.) і Цивільного кодексу УРСР 1963 р. вирішилося однозначно. Стаття 1 Цивільного кодексу УРСР проголосила, що цей кодекс регулює як майнові, так і особисті немайнові відносини.

Проблеми визначення та класифікації особистих немайнових прав присвячено праці К. Флейшиць, Ю.С. Гамбарова, О.С. Іоффе, З.В. Ромовської, Л.О. Красавчикової, М.Н. Малєїної, Н.Д. Єгорова, Т.І. Іларіонової, В.А. Рясенцева, А.П. Вілейти, Т.В. Дробишевської, А.П. Сергєєва та інших.

Вважається, що вперше увагу на особисті права звернув Донеллу. За словами К. Флейшиць [1], від Гроція до Вольфа різні представники школи природного права до особистих прав, що охороняються цивільним правом, зараховували право на життя, на здоров'я, на свободу, на добре ім'я, а деколи і право на розвиток своїх фізичних та духовних сил. Сама ж К. Флейшиць звертає особливу увагу на цінність особистих прав, вказуючи, що стан розвитку особистих прав чіт-

ко виявляє ставлення держави до найціннішого капіталу – людини як носія індивідуальних особливостей; до цього вона визнає, що особисті права є абсолютними, і серед окремих особистих прав, що підлягають охороні, називає право на життя та здоров'я, на тілесну недоторканність і на особисту свободу, право на ім'я, право на честь, особисті права винахідників та авторів літературних, наукових чи художніх творів [1, с. 57].

Час не стоїть на місці, розвиток особистих немайнових прав тісно пов'язаний з розвитком особистості, інтересів, які вона відстоює у своїй творчій та професійній діяльності. Коло особистих немайнових благ невідповідно розширюється, і, відповідно, теоретична думка щодо регламентації особистих немайнових прав трансформується.

У 1993 р. ст. 7 Цивільного кодексу УРСР, яка стояла на сторожі захисту честі та гідності, була доповнена ще одним немайновим благом – діловою репутацією. Від цього часу і донині право на недоторканність ділової репутації є одним з не розроблених правом у системі особистих немайнових прав, що спричинює його сплутування з іншими немайновими правами, зокрема з правом на повагу до гідності та честі, і численні помилки в правозастосовчій діяльності.

Метою даного дослідження є аналіз права на недоторканність ділової репутації як специфічного особистого немайнового права в загальній системі особистих немайнових прав, що охороняються чинним цивільним законодавством.

Новий Цивільний кодекс України, на відміну від Цивільного кодексу УРСР, виділяє окрему книгу, що присвячується особистим немайновим правам фізичної особи, до переліку яких належить і право на недоторканність ділової репутації. При цьому зауважимо, що законодавець правильно визначив належність даного немайнового права як фізичним, так і юридичним особам, при цьому без прив'язки до права на повагу до гідності та честі, як це було раніше. Отже, у нас є привід перед виділенням особливостей права на недоторканність ділової репутації розглянути більш детально загальні риси особистих немайнових прав як таких.

Традиційно особисте немайнове право визначається як суб'єктивне право, що виникає з приводу благ, позбавлених економічного змісту, яке тісно пов'язане з особистістю уповноваженої особи та індивідуалізує її, і тому невідчужуване право, що має специфічні підстави виникнення та припинення.

Законодавство не дає визначення особистим немайновим правам, але наводить перелік основних ознак вказаних прав, серед яких зазначаються:

1) належність кожній особі від народження або за законом;

2) відсутність економічного змісту;

3) пов'язаність з особою та невідчужуваність;

4) довічне володіння особою вказаними правами.

Вважаємо, що наведені ознаки можна назвати "універсальними" і такими, що потребують уточнення науковою думкою, особливо з огляду на загальноприйняту класифікацію особистих немайнових прав на пов'язані та не пов'язані з майновими. Спробуємо проаналізувати характерні риси особистих немайнових прав крізь призму права на недоторканність ділової репутації.

По-перше, особисті немайнові права виникають з приводу особливого об'єкта. У розгляданому випадку це ділова репутація та її недоторканність. Стаття 201 Цивільного кодексу України прямо зазначає, що до особистих немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством, належить ділова репутація.

У Тлумачному словнику української мови (за редакцією А. Івченко) [2] під "репутацією" розуміється загальна думка, що склалася про когось або щось, а під "ділової" – 1) який зв'язаний зі службовою діяльністю, роботою; 2) який знає і розуміє справу; 3) який властивий зайнятій людині; 4) зайнятий практичною стороною справи, пов'язаною з матеріальною вигодою.

Виходячи з наведених тлумачень, можна зробити висновок, що ділова репутація – це благо, яке набувається особою в результаті здійснення нею професійної, суспільно корисної діяльності чи роботи, яка може дати певну матеріальну вигоду (очікувану чи не очікувану). З об'єктивної точки зору, ділова репутація – це громадська оцінка вказаної діяльності та особи, що її здійснює.

У літературі наводяться точки зору, за яких під діловою репутацією розуміється оцінка лише господарської чи підприємницької діяльності суб'єкта. Вважаємо, що це положення необґрунтовано звужує коло суб'єктів, які набувають ділову репутацію та мають право звернутися до суду за захистом їх порушеного права на недоторканність ділової репутації. Ми підтримуємо позицію, що ділова репутація набувається внаслідок здійснення будь-якої суспільно корисної діяльності в тому числі службової, професійної, господарської тощо як фізичними, так і юридичними особами. І дана діяльність не обов'язково повинна бути здійснювана з метою отримання прибутку чи іншої матеріальної вигоди. Отримання прибутку в даному випадку відіграє другорядну роль. Більш важливими є поширеність інформації про професійні здібності особи, що безпосередньо здійснює певну соціально значущу діяльність, її відомість серед дійсних та потенційних споживачів результатів її праці. Це